

CES

CENTRUM EKONOMICKÝCH STUDIÍ VŠEM

5

ISSN 1801-1578 (elektronická verze)
ISSN 1801-6871 (tištěná verze)

vydání 5 / ročník 2007 / 15. 3. 2007

Bulletin CES VŠEM

V TOMTO VYDÁNÍ

Podnikatelské prostředí ČR: různá hodnocení, stejné problémy

Pohled na aktuální stav podnikatelského prostředí v České republice nabízí konfrontace různých výsledků tří nezávislých průzkumů publikovaných v posledním čtvrtletí roku 2006, včetně vlastního anketního šetření Centra ekonomických studií VŠEM.

V. Šmejkal (strana 1)

Regionální konkurenceschopnost

Příspěvek zkoumá regionální ekonomickou a inovační výkonnost. Z hlediska technologické a znalostní náročnosti hodnotí strukturu regionální přidané hodnoty a porovnává úroveň a dynamiku vývoje inovační schopnosti krajů.

J. Kahoun (strana 4)

Inovace ve službách a ve zpracovatelském průmyslu

Příspěvek se zaměřuje na inovace ve službách a ve zpracovatelském průmyslu a jejich srovnání. Postupně jsou analyzovány výzkum a vývoj v podnicích, náklady na inovace a jejich intenzita, ochrana průmyslového vlastnictví, cíle inovačních aktivit a tržní orientace inovačních podniků.

M. Pazour (strana 7)

Podnikatelské prostředí ČR: různá hodnocení, stejné problémy

Kvalita regulace podnikatelského prostředí je nepochybně celospolečenským tématem, nikoli soukromým problémem několika desítek tisíc aktivních podnikatelů. Přímá závislost efektivity regulace podnikatelského prostředí na straně jedné, investic a hospodářského růstu - a tedy i zaměstnanosti a příjmů rodinných a veřejných rozpočtů - na straně druhé je obecně sdíleným předpokladem. Zmapovat důkladně stav regulace podnikatelského prostředí má tudíž praktický smysl jak pro plánování možných regulačních, resp. deregulačních opatření ze strany politických orgánů, tak i pro zacílení lobbingu podnikatelských sdružení.

Zajímavý pohled na aktuální stav podnikatelského prostředí v České republice nabízí konfrontace výsledků aktuálních průzkumů publikovaných v posledním čtvrtletí roku 2006. Prvním z nich je hodnocení jednotlivých složek podnikatelského prostředí experty Světové banky (SB), prováděné každoročně v rámci projektu Doing Business,¹ druhým již tradiční průzkum sdružení Střední podnikatelský stav Máme v ČR kvalitní podnikatelské prostředí?² a třetím vlastní anketní šetření Centra ekonomických studií VŠEM, provedené ve spolupráci s Hospodářskou komorou ČR, Konfederací zaměstnavatelských a podnikatelských svazů ČR a sdružením Střední podnikatelský stav, jehož se zúčastnilo 201 podnikatelů v říjnu-listopadu 2006.³ Zatímco SB provádí hodnocení na základě „tvrdých dat“, tj. srovnání náročnosti zákonných povinností podnikatelů především z pohledu počtu vyžadovaných procedur a jejich časových a finančních nákladů, oba domácí průzkumy vycházejí ze sběru odpovědí oslovených podnikatelů. Vzájemné porovnání všech tří hodnocení nabízí tudíž nejen konfrontaci (částečně) zahraničního a domácího pohledu na české podnikatelské prostředí, ale i srovnání dvou přístupů k jeho hodnocení (právně administrativní analýza / anketa).

1. Podnikatelské prostředí ČR očima Světové banky

Největší slabiny, resp. i silné stránky českého podnikatelského prostředí lze vyčíst z pořadí země v žebříčku 175 zemí hodnocených SB. Hodnocení všech dílčích podmínek podnikání podle pozice České republiky v mezinárodním srovnání, včetně meziroční změny, uvádí tabulka 1.

Jednoznačně nejhorší výsledky vykazuje ČR v podmínkách ukončení podnikání (zejména jeho časové náročnosti a s tím úzce související nízké míry návratnosti), dále v podmínkách udělování (stavebních) povolení (především v počtu procedur a navazující časové náročnosti) a platby daní (vinou časové náročnosti). V těchto třech ukazatelích zaujímá ČR ve světovém srovnání místo až ve druhé stovce a v meziročním srovnání si mírně pohoršila. Tyto nepříznivé charakteristiky zatěžují zahájení podnikatelských aktivit a na druhé straně uvol-

nění stávajících zdrojů pro nové a tedy efektivnější využití, odvádějí podnikatele od efektivního konkurenčního boje k plnění byrokratických povinností a frustrují je nevěstícností a nekompetentností úřadů.

Tabulka 1: Změna podmínek podnikání ČR dle světového pořadí v letech 2005 a 2006

	Pořadí ČR 2006	Pořadí ČR 2005	Změna 2005/2006
Získávání úvěru	21	19	- 2
Zahraniční obchod	41	39	- 2
Regulace zaměstnávání	45	44	- 1
Vynutitelnost smluv	57	55	- 2
Registrace vlastnictví	58	55	- 3
Zahájení podnikání	74	85	+ 11
Ochrana investorů	83	81	- 2
Získávání povolení	110	110	+ 1
Placení daní	110	104	- 6
Ukončení podnikání	113	110	- 3

Pramen: World Bank, 2006.

Na úrovni dílčích složek ukazatelů podmínek podnikání je za nepříznivou z hlediska srovnání se světem nutno považovat i úroveň informační otevřenosti v rámci ochrany investorů, úpravu podmínek samotného zahájení podnikání, dále časovou náročnost registrace vlastnictví, náklady přijímání pracovníků a rovněž časovou náročnost vynutitelnosti smluv. Tyto charakteristiky se projevují ve větší možnosti zneužití svěřených prostředků pro osobní prospěch, zpomalení převodu vlastnictví a tím zvyšování transakčních nákladů pro zúčastněné subjekty, v nižší míře zaměstnanosti zejména nízkopříjmových a problémových skupin pracovníků a v neposlední řadě v nízké důvěře podnikatelů v ochranu zákonných práv a řádné fungování institucí, které ji zajišťují, což je může samotné svádět k obcházení zákona.

Naopak relativně nejpříznivější je pozice ČR v podmínkách získávání úvěru, v administrativní zátěži zahraničního obchodu (zejména vývozu) a v podmínkách využívání pracovní síly zaměstnanců (flexibilita pracovní doby) i jejich propouštění. Tyto charakteristiky pozitivně ovlivňují dostupnost vnějších finančních zdrojů pro podnikání a riziko jejich splácení pro věřitele, dále pronikání domácí produkce na zahraniční trhy a rozvoj zahraniční konkurence domácích výrobců. V neposlední řadě alespoň částečně usnadňují podnikateli roli zaměstnavatele, což by se mělo odrazit na jeho ochotě zaměstnávat i na jeho konkurenční schopnosti.

Z hlediska typu podmínek podnikání je v ČR nejhůře hodnocena ve většině případů zejména časová náročnost stanovených regulačních procedur (spíše než nákladová zátěž). Její snížení jak poklesem počtu, tak i zrychlením nutných procedur by společně s celkovým zkvalitněním státní správy a soudnictví přineslo výrazné zlepšení celkové úrovně regulace, oslabilo motivace a příležitosti korupčního jednání, s jehož vysokou úrovní se Česká republika dlouhodobě potýká.

¹ World Bank: Doing Business 2007. Washington, World Bank 2006.

² Střední podnikatelský stav: Máme v ČR v roce 2006 kvalitní podnikatelské prostředí?, příloha magazínu Komora.cz č. 12/2006. Praha, Hospodářská komora ČR 2006.

³ Dílčí výsledky publikovány v týdeníku Ekonom č. 2/2007 v příspěvku Za daně beze změn!

2. Podnikatelské prostředí ČR očima podnikatelů

Zjednodušení, zpřehlednění a zrychlení regulace, tj. především právních předpisů a procedur, je i požadavkem domácích podnikatelů. Jejich názory v zásadě potvrzují empirická srovnání SB o nadbytečnosti, komplikovanosti a neefektivnosti řady aspektů regulace podnikání v ČR. Tabulka 2 uvádí na základě výsledků průzkumu CES VŠEM z října-listopadu 2006 nejaktuálnější problémy českého podnikatelského prostředí.

Tabulka 2: Nejaktuálnější problémy českého podnikatelského prostředí

	Naléhavost
1. Časté změny daňových předpisů, metodických stanovisek, formulářů	1,25
2. Délka soudního řízení	1,25
3. Rozsah a složitost daňových předpisů	1,36
4. Složitá a nestabilní právní úprava podnikání	1,37
5. Neefektivní potírání korupce a netransparentního lobbingu v politice	1,38
6. Příliš štědrý a málo kontrolovaný sociální systém, který nemotivuje k přijetí odpovědnosti za vlastní obživu	1,39
7. Vysoké bankovní poplatky	1,42
8. Nepředvídatelnost soudních rozhodnutí	1,43
9. Nekvalitní výkon a osobní neodpovědnost úředníků státní a veřejné správy	1,45
10. Bující korupce a s ní související hospodářská kriminalita	1,50

Poznámka: Respondenti průzkumu vyznačovali naléhavost problémů podnikatelského prostředí uvedených v anketě. Znamka 1 označovala naprosto zásadní problém vyžadující okamžité řešení, známka 2 velmi důležitý problém, jehož řešení nelze dlouho odkládat. Pramen: CES VŠEM, 2006.

Je patrné, že vedle nedostatků zachycených v právních předpisech a procedurách, které byly základem hodnocení SB, české podnikatele trápí nízká kvalita tvorby a výkonu regulace daná problémy české politiky, soudnictví a státní správy. ČR tak pohledem podnikatelů vykazuje nedostatky charakteristické pro nedostatečně rozvinuté země kontinentální, franko-německé právní tradice, v nichž se snoubí formálně a procedurálně nadměrná regulace s nízkou kvalitou jejího výkonu. Pro ně je typická nadměrně formalizovaná, procedurálně obtížná a často se měnící (a tudíž pro podnikatele nedostatečně stabilní a přehledná) právní úprava základních institutů regulace podnikání, navíc neefektivně a nepředvídatelně aplikovaná státní a soudní mocí.

Mezi hodnocením expertů SB a názorem českých podnikatelů neexistuje rozpor, jeden zdroj dat o kvalitě našeho podnikatelského prostředí naopak rozvíjí a interpretuje druhý. Jsou-li podle domácích podnikatelů klíčovými problémy nepřehlednost a nestabilita daňových předpisů na straně jedné a délka soudního řízení na straně druhé, je zde přímá vazba na výsledky hodnocení SB, podle nichž je ČR relativně nejslabší v podmínkách placení daní a ukončení podnikání. Podle SB ČR flagrantně zaostává za průměrem EU i OECD zejména v časové náročnosti zvládnutí daňových povinností (930 hodin za rok, pro srovnání Irsko: 76 hodin za rok) a ještě tragičtější je její odstup od všech členských

zemí EU v počtu let nutných k ukončení podnikání v konkurzním řízení (v ČR je typem soudního řízení a trvá v průměru 9,2 let, ale necelý rok v Irsku nebo Belgii). Analýza dat provedená experty SB a názor českých podnikatelů tudíž hovoří o tomtéž: ČR má mimořádně obtížné procedury dané daňovými a soudně-procesními předpisy.

3. Vývoj podnikatelského prostředí ČR

Z průzkumu Máme v ČR kvalitní podnikatelské prostředí, prováděného sdružením Střední podnikatelský stav pravidelně od roku 2001 vyplývá, že převážně kritický vztah podnikatelů k regulaci podnikatelského prostředí je za posledních šest let vyrovnaný, podle jejich názoru nedochází k patrnějšímu zhoršení, ale ani zlepšení. Neznamená to však, že by si podnikatelé jen paušálně stěžovali bez ohledu na reálný vývoj. Tabulka 3 naopak dokládá, že na zlepšení podmínek v některé z oblastí (finance) citlivě reagují a metodika průzkumu to v delším časovém srovnání spolehlivě zaznamená. Vývoj názorů podnikatelů je vyjádřen tzv. ukazatelem nepříznivosti podnikatelského prostředí (vyšší hodnota = vyšší nepříznivost).

Tabulka 3: Souhrnný ukazatel nepříznivosti podnikatelského prostředí

Rok	Právo	Správa	Daně	Finance	Celkem
2001	108,1	90,0	93,5	93,2	96,2
2002	108,8	93,8	104,4	91,5	99,6
2003	112,5	95,8	107,0	85,5	100,2
2004	116,2	96,1	105,5	82,5	100,1
2005	115,3	94,1	107,4	75,4	98,1
2006	116,5	96,6	106,1	79,4	99,6

Poznámka: Ukazatel nepříznivosti podnikatelského prostředí vychází ze čtyřstupňového hodnocení (1 = nepříznivý, 2 = spíše nepříznivý, 3 = spíše příznivý, 4 = příznivý), zahrnutého do vzorce $(4-S) \times 50$, kde S = hodnocení a ukazatel tak může teoreticky dosahovat hodnot od 0 (hodnocení zcela příznivé) do 150 (hodnocení zcela nepříznivé) a neutrální hodnocení pak vyjadřuje hodnota ukazatele okolo 75 bodů. Pramen: Střední podnikatelský stav, 2006.

V oblasti právní úpravy považovali účastníci citovaného průzkumu v roce 2006 za nejproblematičtější ochranu práv věřitele (i přes citelné zlepšení od roku 2001) a daňovou legislativu (spíše s výkyvy než zlepšením od roku 2001). Relativně vysoké, resp. v meziročním srovnání trvale rostoucí procento respondentů hodnotilo negativně i pracovní-právní povinnosti podnikatele. Čtvrtou nejproblematičtější oblastí bylo z hlediska podnikatelů v roce 2006 obchodní právo. V oblasti daní je za nejproblematičtější považována výše daní a v závěsu i přehlednost daňové legislativy, zatímco práce finančních úřadů získává od podnikatelů setrvale neutrální (resp. mírně kritické) hodnocení. V oblasti státní a veřejné správy podnikatelům nejvíce vadí její vztah k informování podnikatelů, resp. její vztah k podnikatelům obecně, následovaný přístupem k výkladu závazných právních předpisů. Jen mírně kriticky hodnotili podnikatelé její sklon ke korupci. V oblasti financí prošel od roku 2001 nejpříznivějším vývojem přístup k úvěrům, který je nyní jednoznačně hodnocen jako spíše příznivý, zatímco kritika směřuje k vládním programům podpor zaměřených na přístup podnikatelů, zejména malých a středních k úvěrovým zdrojům.

I z tohoto průzkumu názorů podnikatelů tedy vychází dlouhodobě nejhůře oblast práva (právní úpravy podnikání) a na druhém místě oblast daňového systému a je zde tedy

nápadná shoda jak s hodnocením SB, tak i průzkumem CES VŠEM. Naopak relativně nejlépe je v posledních letech podnikateli hodnocena oblast financí, což koresponduje s příznivým hodnocením ČR ze strany SB z hlediska dostupnosti úvěru. I v průzkumu CES VŠEM se mezi desítku největších problémů dostaly pouze bankovní poplatky, naopak cena úvěru či ochota bank úvěrovat či využívání registru dlužníků ze strany bank nebylo podnikateli hodnoceno jako naléhavý problém.

Je třeba upozornit, že srovnání se staršími daty z hodnocení SB není beze zbytku možné vinou měnící se hodnotící metodiky a počtu hodnocených aspektů ze strany SB. Plně srovnatelné výsledky existují pouze za roky 2005 a 2006. I přes posuny v metodice je však zřejmé, že u nejhůře hodnocených aspektů podnikání nedošlo v ČR za poslední roky k výraznějšímu zlepšení. Rovněž v letech 2003 a 2004 trval průměrný konkurz podle SB v ČR 9,2 let a stejně tak jiné hodnocené procedury odsouvaly ČR na spodní příčky pořadí zejména délkou svého trvání.

4. Obtížné cesty zlepšení

Na problémech daňové oblasti je pozoruhodné, že sama výše sazeb je jen jedním a to nikoli nejakutnějším z nich. Vysoké sazby daní se v pořadí problémů daňové oblasti umístily v průzkumu CES VŠEM až na třetím místě, s jistým odstupem za častými změnami, rozsahem a složitostí daňových předpisů. Podnikatelé zkrátka daleko hůře snášejí nejistotu, které jsou v daňové oblasti vystaveni, než samu daňovou povinnost. V tomto potvrzuje názor českých podnikatelů zjištění mezinárodních průzkumů, prováděných mj. i SB, z nichž vyplývá, že daňové břímě je z pohledu podnikatelů tvořeno čtyřmi aspekty: počtem druhů daní, které musejí platit, délkou a složitostí daňových procedur, složitostí daňových předpisů a výškou sazeb daní. Všechny čtyři problémy se vešly i do „první pětky“ daňových problémů českého podnikatelského prostředí v průzkumu CES VŠEM. Jde o jasnou zprávu všem reformátorům daňové soustavy: stimulace podnikání a boj s daňovými úniky vede přes pozitivní změny ve všech čtyřech uvedených aspektech problému.

Sama vláda vyhodnotila v roce 2006 zákony o daních z příjmu, o všeobecném zdravotním pojištění a o sociálním zabezpečení jako nejnákladnější byrokratickou povinnost, kterou jsou zatíženi všichni podnikatelé. Nová vláda, která získala důvěru Poslanecké sněmovny (PS) v polovině ledna 2007, má ve svém programu poměrně smělou fiskální reformu. Její prosazení do zákonů však bude obtížné vinou patového rozložení politických sil v PS. Spory lze tradičně očekávat ohledně výše daňových sazeb, případně položek odečitatelných od základu daně, mnoho rozumných argumentů proti zjednodušení, přehlednění a stabilizaci daňových povinností podnikatelů však oponenti navrhovaných opatření těžko najdou.

Pomalost soudnictví zastihuje v očích podnikatelů (zjišťovaných průzkumem CES VŠEM) jeho další problémy, ať je kritici nazývají nekompetentností či korupcí. Přitom jde o problém, který nemá jasného viníka, vzniká působením mnoha činitelů a nelze ho jednoduše svést na lenost či špatnou organizovanost soudců. Má však citelné sociální důsledky: vede k základní nedůvěře v možnost dovolat se efektivně spravedlnosti, k hledání mimosoudních cest vynucení oprávněných nároků (bohužel nejen cest legál-

ních) a také ke zdrženlivému přístupu při rozhodování o nových obchodech a investicích.

Špatnou zprávou pro ty, kdo doufají v brzké řešení problémů českého soudnictví, jsou rozsáhlé mezinárodní výzkumy SB. Průtahy v soudním řízení nelze uspokojivě řešit ani lepší motivací soudců, advokátů a dalších profesionálů práva a nelze spoléhat ani na to, že řešení přinese čas, tedy bohatnutí a kultivace společnosti a jejích institucí. Formálnost a procedurální složitost soudnictví zatěžuje na celém světě státy s kontinentální, franko-německou, tradicí práva, které má propracovanou a důsledně dodržovanou proceduru za jednu z pojistek proti intervenci politické či ekonomické moci do soudního řízení. Empirická data z desítek zemí však ukazují, že v banálních sporech o nezaplacené dodávky mocenská intervence zpravidla nehrozí, zato formální chyby soudců a procesní klíčky advokátů je dokážou protahovat ad absurdum. Zbavit se procedurálního formalismu, alespoň v majetkových sporech, však znamená takový zásah do právní tradice (která navíc nejedné vlivné zájmové skupině vyhovuje), že se k němu důsledně neodhodlaly ani země předstihující ČR svým bohatstvím a kvalitou institucí.

Alespoň v oblasti tolik kritizovaného konkurzního řízení by rok 2007 mohl přinést počátek delšího procesu zlepšení díky účinnosti (od 1. 7. 2007) dlouho připravovaného zákona o úpadku a způsobech jeho řešení (tzv. insolventní zákon). Jeho autoři se snažili inspirovat nejlepší zahraniční praxí a jedním z jejich cílů bylo zrychlit řešení situace úpadce. Úkony soudu v insolventním řízení získávají pevné časové rámce. Zákon klade důraz na vyšší ochranu práv věřitelů nabytých v dobré víře i na možnost zachrany životaschopného podniku úpadce – tzv. reorganizaci jako reálnou alternativu konkurzu končícího likvidací podniku. Ačkoli v prvním období účinnosti zákona lze očekávat spíše problémy způsobené přechodem všech aktérů řízení, tj. úpadců, věřitelů, soudců i konkurzních správců na kvalitativně jinou normu, do budoucna jde nepochybně o příslib zefektivnění nejkritizovanějšího typu soudního řízení v ČR.

* * *

V souhrnu lze konstatovat, že oblasti, v nichž je ČR hodnocena SB nejhůře, tj. podmínky ukončení podnikání a platby daní, věrně korespondují s tím, co domácí podnikatelé považují za největší problémy domácího podnikatelského prostředí. Jde přitom o problémy, které jsou z různých zdrojů hodnocení podnikatelského prostředí spolehlivě známy řadu let.

Závěrem je ovšem nutné připomenout známou skutečnost, že setrvalé negativní hodnocení natolik základních charakteristik regulace podnikatelského prostředí, jakými jsou plnění daňových povinností a efektivita soudnictví, nezabránilo ČR v poměrně robustním hospodářském růstu posledních let. Je nesporné, že rozhodování podnikatelů a investorů vychází z daleko širšího spektra impulsů než je efektivita regulace podnikatelského prostředí. V případě ekonomických úspěchů ČR však současně platí, že jejich motorem jsou především zahraniční investice, jejichž nositelé se v ČR těší výhodám investičních pobídek a nedostatky podnikatelského prostředí je na rozdíl od jejích menších českých konkurentů existenčně neohrožují.

Regionální konkurenceschopnost

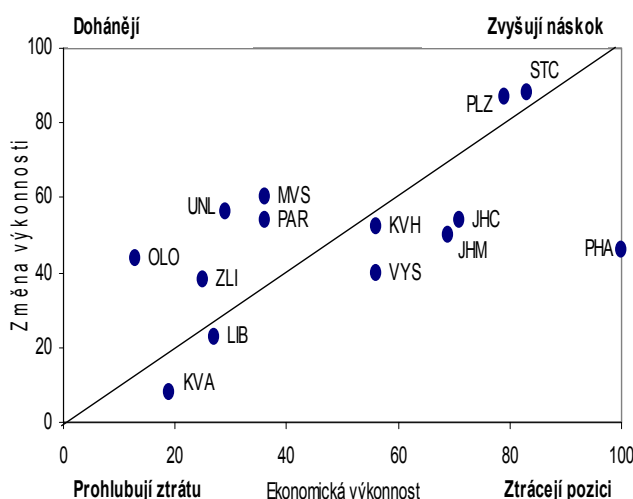
Na regionální úrovni je sledována ekonomická výkonnost jako předpoklad i výsledek konkurenceschopnosti a podrobněji zejména inovační výkonnost hodnocená podle souboru ukazatelů aktivit ve výzkumu a vývoji, technologicky náročné přidané hodnoty a úrovně přímých zahraničních investic. Hodnocení regionální ekonomické a inovační výkonnosti na úrovni krajů (NUTS 3) je provedeno podle výsledné pozice a její změny v čase. Ekonomická výkonnost je chápána jako rámcový předpoklad i výsledek regionální konkurenceschopnosti a podrobněji jsou následně hodnoceny klíčové ukazatele inovační (kvalitativně založené) výkonnosti a jejich dynamika.

Pro hodnocení relativní úspěšnosti krajů u konkrétních ukazatelů je nevhodnější porovnat hodnoty ukazatele s průměrnou hodnotou za ČR. Pokud chceme souhrnně porovnávat více ukazatelů, je kvůli přiřazení stejné váhy regionálním odlišnostem u všech ukazatelů vhodnější porovnat pořadí jednotlivých krajů. V našem případě pořadí hodnotíme prostřednictvím percentil, vyjadřujících procento regionů, které u sledovaného ukazatele dosahují horších hodnot než sledovaný kraj. Stejným způsobem hodnotíme dosaženou úroveň sledovaných ukazatelů i regionální úspěšnost v čase, která je určující pro posouzení rovnováhy regionálního rozvoje. K porovnání časové řady dostupné u všech zvolených ukazatelů je použit vývoj za posledních pět let (kromě PZI).

Regionální ekonomická výkonnost

Pro výchozí hodnocení regionální konkurenceschopnosti je zvolen komplex ukazatelů vytvářejících souhrnný **index ekonomické výkonnosti**. Index zahrnuje ukazatele HDP na obyvatele, produktivity práce, míry nezaměstnanosti a tvorby hrubého fixního kapitálu na obyvatele. Souhrnná úroveň je vyjádřena jako průměr percentil, které odrážejí pořadí kraje v rámci jednotlivých dílčích ukazatelů (v případě míry nezaměstnanosti je použito obrácené pořadí). Ekonomická úroveň a její vývoj v čase samozřejmě působí příznivě na další vývoj konkurenceschopnosti (tzv. pozitivní kruh konkurenceschopnosti) včetně inovační výkonnosti.

Obrázek 1: Souhrnné porovnání úrovně a dynamiky vývoje ekonomické výkonnosti krajů ČR (úroveň roku 2005, dynamika 2005/2001), percentily

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty.

Při srovnání **úrovně a změny ekonomické výkonnosti** (viz obrázek 1) je zřejmé pokračující prohlubování regionálních disparit po roce 2001. Regiony s vysokou ekonomickou výkonností si udržují i dobré pořadí v dynamice růstu, a to zejména Středočeský a Plzeňský kraj. Jde o regiony, kam v devadesátých letech směřovalo nejvíce zahraničních investic do nových výrobních závodů a které také příznivě ovlivnila vyspělost sousedních regionů.

Na opačném konci žebříčku stojí zejména kraje Karlovarský a Liberecký, regiony bez významnějších center, s koncentrací převážně jednodušších forem zpracovatelského průmyslu. V případě Karlovarska zaostávají tradičně silná odvětví výroby skla, keramiky a výroby kovodělných výrobků, v případě Liberecka především upadají odvětví textilního průmyslu, výroby skla a keramiky a jejich problémy se promítají i do zaostávání služeb.

Určité oživení lze pozorovat v jinak v méně rozvinutých moravských regionech. V Moravskoslezském kraji se rozhodujícím faktorem stala zejména výroba oceli, v Olomouckém kraji řada odvětví zpracovatelského, např. elektrotechnického průmyslu. Značný nárůst přidané hodnoty v chemickém průmyslu a ve výrobě elektřiny je příčinou zlepšující se pozice Ústeckého kraje.

Pozice zdaleka nejvýkonnějšího regionu Prahy je z hlediska dynamiky podstatně horší. Výrazný nárůst průmyslové produkce je koncentrován v ostatních regionech a efekty vstupu do EU a investičních pobídek nemohou být v Praze v takové míře využity.

Regionální inovační výkonnost

Přes omezenost ukazatelů **výzkumu a vývoje** z hlediska vypovídací schopnosti pro objasnění inovační výkonnosti je jejich používání zatím nejlépe propracované, a proto i nejčastější. Přibližují jeden z významných předpokladů inovační aktivity a technologické schopnosti, i když výsledky nebo pozitivní externality výzkumu a vývoje v dané lokalitě mohou podpořit i rozvoj jiných regionů. Základní údaje o aktivitách výzkumu a vývoje pro kraje ukazuje tabulka 1.

Tabulka 1: Výdaje a zaměstnanost ve výzkumu a vývoji v krajích ČR

	Výdaje na obyvatele ČR = 100		Výdaje v % HDP (GERD)		Zaměstn. na tisíc obyvatel		Struktura zaměstn. v %	
	2001	2005	2001	2005	2001	2005	2001	2005
ČR	100	100	1,20	1,42	5,1	6,4	100,0	100,0
PHA	314	327	1,83	2,22	18,1	22,7	40,7	40,8
STC	232	181	3,00	2,76	3,7	4,4	8,0	7,7
JHC	47	62	0,62	0,99	3,0	3,9	3,6	3,7
PLZ	43	50	0,55	0,74	3,3	4,2	3,5	3,5
KVA	8	6	0,12	0,11	0,8	0,5	0,4	0,2
UNL	22	17	0,33	0,30	1,2	1,2	2,0	1,5
LIB	61	63	0,84	1,12	3,4	3,7	2,8	2,5
KVH	45	52	0,59	0,82	2,8	4,1	3,0	3,5
PAR	71	78	1,01	1,35	4,0	5,2	3,9	4,0
VYS	22	34	0,31	0,57	1,1	1,7	1,1	1,3
JHM	97	100	1,27	1,54	8,0	10,1	17,6	17,4
OLO	42	52	0,64	0,95	2,9	4,7	3,6	4,6
ZLI	42	65	0,60	1,14	2,4	3,8	2,8	3,4
MVS	50	42	0,78	0,73	2,9	3,1	7,1	5,9

Pramen: ČSÚ - Ukazatele výzkumu a vývoje v ČR za roky 2001 - 2005; vlastní výpočty.

V uvedeném srovnání výrazně vybočuje pozice Prahy v případě výdajů i zaměstnanosti ve výzkumu a vývoji s výjimkou náročnosti přidané hodnoty na výzkum a vývoj. Druhé významné centrum inovační výkonnosti představuje Jihomoravský kraj. Oproti tomu pozice Moravskoslezského kraje je dlouhodobě silně podprůměrná. Relativně velmi příznivá je pozice Středočeského kraje zejména díky koncentraci výzkumných kapacit v automobilovém průmyslu. Mezi kraji jsou značné rozdíly v úrovni relativní intenzity výzkumu (zaměstnanost ve srovnání s výdaji na výzkum a vývoj na obyvatele nebo náročnost regionálního HDP na výzkum a vývoj).

Kvalitativní struktura přidané hodnoty a PZI

Z hlediska technologické a znalostní náročnosti je hodnocena **struktura regionální přidané hodnoty** (viz tabulka 2). Regiony vytvářející vyšší podíl přidané hodnoty v těchto odvětvích mají předpoklad pro rychlejší růst HDP a dosahují vyšší míry konkurenceschopnosti na světových trzích (regionální údaje uvedeny za místní jednotky v členění na úrovni NUTS 3, tj. vykazují vysokou reprezentativnost).

V souhrnném srovnání, pomineme-li opět výjimečnou pozici Prahy, vykazuje nejvyšší úroveň hrubé přidané hodnoty na pracovníka v kvalitativně náročných aktivitách (viz box) Středočeský kraj následovaný Pardubickým a Královohradeckým krajem (s výrazným zvýšením oproti roku 2002). Naopak nejhorší je pozice Karlovarského, Moravskoslezského a také Ústeckého kraje.

Box - Klasifikace podle kvalitativní náročnosti je pro regionální statistiku mírně upravena na dvojmístnou úroveň OKEČ (podle metodologie používané v EUROSTATU). Mezi technologicky náročná patří odvětví: 30 – výroba kancelářských strojů a počítačů, 32 – výroba rádiových, televizních a spojových zařízení a přístrojů, 33 – výroba zdravotnických, přesných optických a časoměrných přístrojů. Do uvedeného přehledu zařazujeme i technologicky středně náročná odvětví: 24 – výroba chemických látek, přípravků, léčiv a chemických vláken, 29 – výroba a opravy strojů a zařízení, 31 – výroba elektrických strojů a zařízení, 34 – výroba motorových vozidel, přívěsů a návěsů, 35 – výroba ostatních dopravních prostředků a zařízení. Do technologicky náročných služeb řadíme podle kritéria objemu výdajů na vědu a výzkum odvětví 64 – spoje, 72 – činnosti v oblasti výpočetní techniky a 73 – výzkum a vývoj.

Tabulka 2: Hrubá přidaná hodnota v technologicky náročném průmyslu a službách v krajích ČR

ČR	HPH/obyv. v Kč		HPH/ob., ČR=100	
	2002	2005	2002	2005
ČR	31 942	39 475	100	100
PHA	68 020	75 050	213	190
STC	45 275	56 343	142	143
JHC	26 219	31 734	82	80
PLZ	27 735	35 184	87	89
KVA	13 506	17 098	42	43
UNL	18 927	27 816	59	70
LIB	30 338	38 787	95	98
KVH	30 038	39 369	94	100
PAR	33 599	40 398	105	102
VYS	28 448	36 917	89	94
JHM	25 043	31 111	78	79
OLO	22 924	30 883	72	78
ZLI	28 004	32 135	88	81
MVS	19 187	25 775	60	65

Pramen: ČSÚ, vlastní propočty.

Přímé zahraniční investice jsou důležitým nositelem technologických změn, ale mají i pozitivní dopad na zaměstnanost a na celkovou ekonomickou výkonnost regionu. Skutečný technologický přínos zahraničních investic v regionu samozřejmě závisí na jejich kvalitativní náročnosti. V případě vypovídací schopnosti ukazatelů vzhledem ke skutečnosti, že údaje se vztahují k sídlům ekonomických

subjektů, je jejich regionální reprezentativnost poněkud zkrácena, což je patrné na hodnotách za hlavní město Prahu (dlouhodobě tak přibližně polovina PZI směřuje do subjektů sídlících v Praze)(viz tabulka 3).

Tabulka 3: Stav přímých zahraničních investic v krajích České republiky

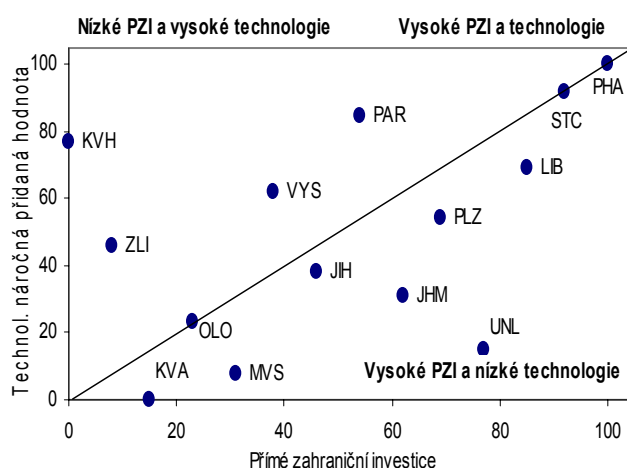
ČR	PZI na obyv. v Kč		PZI/ob., ČR=100	
	2002	2004	2002	2004
ČR	114 249	125 130	100	100
PHA	527 648	508 981	462	407
STC	101 542	111 848	89	89
JHC	61 456	66 174	54	53
PLZ	91 133	85 882	80	69
KVA	48 603	50 700	43	41
UNL	93 034	92 151	81	74
LIB	52 227	101 835	46	81
KVH	41 707	47 157	37	38
PAR	52 953	68 636	46	55
VYS	35 647	65 597	31	52
JHM	52 638	80 464	46	64
OLO	41 824	52 864	37	42
ZLI	52 016	48 912	46	39
MVS	40 594	65 500	36	52

Pramen: ČNB, vlastní propočty.

Stav přímých zahraničních investic (s pominutím výjimečné pozice Prahy) vykázal v roce 2004 nejvyšší úroveň ve Středočeském a Libereckém kraji (zde s velmi vysokým nárůstem oproti roku 2002). Zajímavé je srovnání pozice krajů podle stavu přímých zahraničních investic a úrovně přidané hodnoty (viz obrázek 2). Mezikrajové rozdíly jsou v tomto srovnání značné a ukazují na čtyři skupiny regionů podle kombinace úrovně obou ukazatelů.

Nejpříznivější je situace v krajích s vysokou úrovní PZI a technologicky náročnou přidanou hodnotou – Praha, Středočeský, Liberecký a Plzeňský kraj. Naopak spíše nízkou technologickou náročnost PZI naznačuje pozice Ústeckého, Jihomoravského a Jihočeského kraje. Nejhorší je pozice regionů s nízkou úrovní investic i technologické náročnosti, tj. Karlovarského, Moravskoslezského a Olomouckého.

Obrázek 2: Pozice krajů ČR podle stavu přímých zahraničních investic (rok 2004) a úrovně hrubé přidané hodnoty v technologicky náročných odvětvích (rok 2005), percentily

Pramen: ČSÚ, ČNB, vlastní propočty.

Vývoj regionální inovační výkonnosti

Tabulka 4 ukazuje postavení krajů ČR v úrovni a dynamice vývoje nejvýznamnějších ukazatelů inovační výkonnosti. Pro hodnocení jsou zvoleny ukazatele výdajů na výzkum

a vývoj, přímých zahraničních investic a hrubé přidané hodnoty v technologicky náročných odvětvích (vše v poměru na obyvatele) a podíl vysokoškoláků na celkové pracovní síle. Souhrnná úroveň je vyjádřena jako průměr percentil, které určují pořadí kraje v rámci jednotlivých dílčích ukazatelů.

Tabulka 4: Srovnání ukazatelů inovační výkonnosti krajů v ČR

	Výdaje na VaV/ob.	Stav PZI/ob.	Techn. nár. HPH/ob.	VŠ v % pracovní síly	Souhrnná inov. výkon.
	2005	2004	2005	2005	2005
PHA	100	100	100	100	100
STC	92	92	92	31	77
JHC	54	46	38	54	48
PLZ	31	69	54	23	44
KVA	0	15	0	8	6
UNL	8	77	15	0	25
LIB	62	85	69	15	58
KVH	38	0	77	38	38
PAR	77	54	85	69	71
VYS	15	38	62	46	40
JHM	85	62	31	92	67
OLO	46	23	23	85	44
ZLI	69	8	46	77	50
MVS	23	31	8	62	31

	Výdaje na VaV/ob.	Stav PZI/ob.	Techn. nár. HPH/ob.	VŠ v % pracovní síly	Souhrnná inov. výkon.
	2005/2001	2004/2000	2005/2002	2005/2001	změna
PHA	46	54	0	31	33
STC	8	8	38	85	35
JHC	85	15	23	54	44
PLZ	69	23	54	8	38
KVA	0	38	46	23	27
UNL	15	0	100	38	38
LIB	31	100	62	62	63
KVH	62	46	77	0	46
PAR	54	62	15	92	56
VYS	92	92	69	100	88
JHM	38	69	31	77	54
OLO	77	77	92	46	73
ZLI	100	31	8	69	52
MVS	23	85	85	15	52

Pramen: ČSÚ, ČNB, vlastní výpočty.

Srovnání obou hledisek souhrnného **hodnocení inovační výkonnosti** na krajské úrovni přibližuje obrázek 3. U některých krajů je zřejmé poměrně nerovnoměrné rozložení pozic mezi úrovní a dynamikou vývoje faktorů inovační schopnosti. Hlavní město Praha, které dosahuje jednoznačně nejlepších výsledků ve všech sledovaných ukazatelích, je při hodnocení jejich dynamiky na druhé nejhorší pozici. Příčinou je především slabá pozice v rozvoji technologicky náročného průmyslu a v nárůstu počtu vysokoškoláků. To je způsobeno směřováním moderních investic v průmyslu do jiných krajů podporovaných např. vytvářením příznivých podmínek pro investory různými pobídkami (specificky viz např. podpora vzniku technologických center a center strategických služeb). Nově vytvářené vysokoškolské kapacity se už také přesunují spíše do mimopražských regionů.

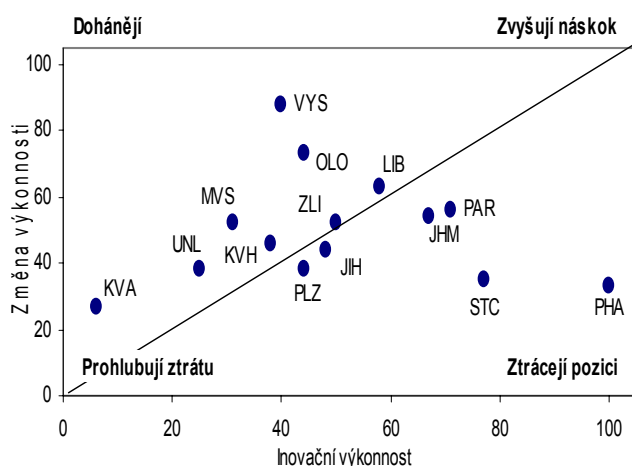
Na výsledcích za Středočeský kraj je patrné, že přes stále dobré výsledky v ekonomické výkonnosti jsou nové zahraniční investice a rozvoj technologicky vyspělých odvětví situovány v posledních letech spíše do jiných krajů. Může zde působit obava z nedostatku pracovních sil v okolí Pra-

hy, směřování investičních pobídek do pohraničních regionů, skutečnost, že největší centrum středočeského regionu leží vlastně mimo území kraje atd.

Nečekaně dobré pozice v dynamice vývoje inovační schopnosti dosahují kraje Vysočina a Olomoucký. Na Vysočině se dynamicky zvyšují především výdaje na výzkum a vývoj, které jsou zde tvořeny z 98 % podnikatelským sektorem, a rovněž přímé zahraniční investice. Oba faktory souvisí s rozvojem výroby dílů pro automobilový průmysl (koncern Bosch v Jihlavě). V Olomouckém kraji významně vzrostla přidaná hodnota v technologicky náročném průmyslu, zejména elektro-technickém (jde zřejmě o vliv koncernu Philips v Hranicích na Moravě, byť jeho výsledky zůstávají za očekáváním).

Zde je potřeba zmínit, že v případě nejzaostalejších regionů, kterými oba zmíněné kraje na konci devadesátých let byly, může přítomnost jedné větší zahraniční investice a s ní související státní podpory rozvoje infrastruktury a vzdělávání znamenat výrazný dopad na dynamiku vývoje inovační i ekonomické výkonnosti. Příliš dobré perspektivy se nerýsují v kraji Karlovarském. Naopak v kraji Libereckém zejména příliv zahraničních investic dává naději na zlepšení hospodářského vývoje v budoucnosti.

Obrázek 3: Souhrnné porovnání úrovně a dynamiky vývoje inovační schopnosti krajů (úroveň roku 2005, dynamika 2005/2001), percentily

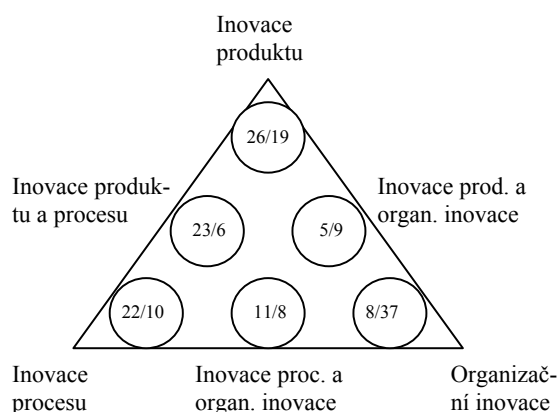
Pramen: ČSÚ, vlastní výpočty.

V souhrnu je při hodnocení **regionální konkurenceschopnosti** zřejmá přetrvávající nerovnoměrnost hospodářského a sociálního vývoje krajů v České republice. Jde zejména o dlouhodobě nepříznivé postavení Karlovarského, Ústeckého a Moravskoslezského kraje a oproti tomu velmi úspěšný rozvoj Prahy a Středočeského kraje. V posledních letech však tento vývoj přece jen vykazuje jisté známky obratu, jak naznačují ukazatele inovační výkonnosti. Vlivem ukončení průmyslové restrukturalizace, která provázela ekonomickou transformaci, a vlivem výrazného růstu průmyslové produkce v posledních letech dochází k většímu rozvoji také v mimopražských regionech. Efekt těchto změn bude pravděpodobně přetrvávat i v nejbližších letech. Navíc bude nepochybně doprovázen aktivnější regionální politikou Evropské unie ve prospěch zaostalejších krajů, a to minimálně do roku 2013, kdy končí období současného rámce rozpočtové politiky EU. Samotné prohlubování regionálních disparit v posledních letech není důvodem ke znepokojení vzhledem k jeho omezenému rozsahu, který neohrozil sociální stabilitu, a hlavně díky skutečnosti, že šlo o přirozený jev dokladující hloubku strukturálních změn, kterými v uplynulých letech musela procházet česká ekonomika.

Inovace ve službách a ve zpracovatelském průmyslu

Sektor služeb se vyznačuje určitými specifiky, které zároveň ovlivňují charakter jejich inovačního procesu. Dosavadní výzkumy v oblasti inovací služeb se vesměs shodují, že jejich inovační proces se liší od inovačního procesu ve zpracovatelském průmyslu.¹ Mezi hlavní odlišnosti příznačné pro inovace ve službách patří netechnologický charakter inovací (tzn. výskyt zejména marketingových a organizačních inovací)² a kontinuální povaha inovačního procesu, kdy inovace jsou zaváděny soustavně v podobě navazujících okrajových změn (inkrementální inovace). Skutečnost, že v sektoru služeb jsou inovace realizovány spíše v oblasti netechnologicky zaměřených aktivit dokumentují například výsledky průzkumu European Innobarometer Survey 2002,³ které podrobil detailnější analýze Tether (2004). Dílčí závěry této analýzy, které jsou zobrazeny na obrázku 1, ukazují, že inovační podniky v sektoru služeb se orientují převážně na zavádění organizačních změn, zatímco ve zpracovatelském průmyslu převažují inovace produktu a/nebo procesu.

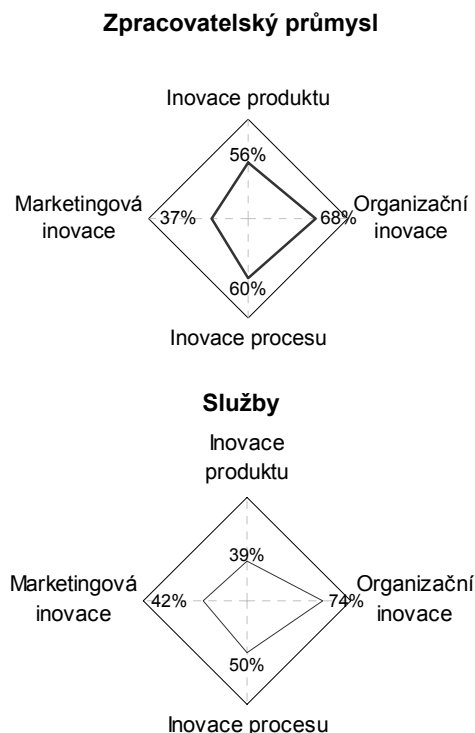
Obrázek 1: Zaměření inovačních podniků v sektoru zpracovatelského průmyslu a služeb

Pramen: Tether (2004), s. 10.

O rozdílném zaměření inovačních aktivit českých podniků ve zpracovatelském průmyslu a ve službách vypovídají údaje z šetření o inovacích, které bylo provedeno v rámci CIS 4 v roce 2006 (viz obrázek 2). Zatímco v sektoru zpracovatelského průmyslu realizovalo v letech 2003 – 2005 inovace produktu (resp. procesu) 56 % (resp. 60 %) všech inovačních podniků, mezi inovačními podniky v sektoru služeb zavedlo inovaci produktu jen 39 % a inovaci procesu 50 % inovačních podniků. Naproti tomu podíl podniků s organizační a marketingovou inovací (tedy tzv. netechnologicky zaměřených inovací) na celkovém počtu inovačních podniků v sektoru služeb je vyšší než ve zpracovatelském průmyslu. O převážně netechnologické povaze inovací v sektoru služeb vypovídá také údaj o celkovém podílu podniků, které nezavedly ve sledovaném období inovaci produktu a/nebo procesu. Zatímco ve zpracovatelském průmyslu dosahoval tento podíl ve sledovaném období (2003 – 2005) cca 59 %, v sektoru služeb to bylo více než 75 % podniků.

Obrázek 2: Zaměření inovačních podniků ve zpracovatelském průmyslu a ve službách

Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005), vlastní úpravy.

S výše uvedenými základními odlišnostmi inovací ve službách v porovnání s inovacemi ve zpracovatelském průmyslu souvisí další atributy, které jsou pro tento sektor charakteristické.⁴ Podívejme se nyní podrobněji na vybrané aspekty inovačního procesu v sektoru služeb v porovnání se zpracovatelským průmyslem, které se odrážejí v odlišné úrovni tradičních ukazatelů inovačních vstupů a výstupů⁵ a míře jejich variability uvnitř jednotlivých sektorů.

Výzkum a vývoj v podnicích

S ohledem na skutečnost, že se inovační podniky v sektoru služeb v menší míře orientují na zavádění technologicky zaměřených inovací než podniky ve zpracovatelském průmyslu jsou inovace ve službách v menší míře navázány na výsledky výzkumu a vývoje. Výzkum a vývoj tak v případě inovačního procesu v sektoru služeb hraje méně významnou roli než v případě inovačního procesu ve zpracovatelském průmyslu, který je intenzivněji spjat s technologicky orientovanými inovacemi. Jak ukazují výsledky analýzy inovační výkonnosti podle odvětvového třídění ve starých členských zemích EU-15 (viz Hollanders a Arundel, 2005), podíl výdajů na VaV (měřeno k přidané hodnotě) v roce 2004 dosáhl v sektoru zpracovatelského průmyslu 5,2 %, zatímco v sektoru služeb činil tento podíl jen 0,5 %.

Na rozdíl od inovací produktů a procesů, kde je hlavním vstupem pro inovace VaV či získání přístupu k vyspělým technolo-

¹ Viz např. De Jong et al. (2003), Kanerva et al. (2006), Tether (2004), aj.

² Viz např. OECD (2005b).

³ Viz European Commission (2002).

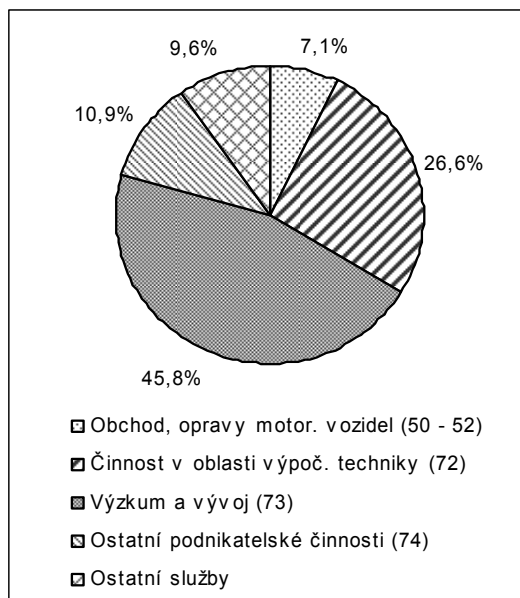
⁴ Srovnání rozdílných znaků inovací ve službách a ve zpracovatelském průmyslu uvádí např. De Jong et al. (2003).

⁵ Tradičními ukazateli zde rozumím ukazatele používané Evropskou komisí pro měření inovačních vstupů a výstupů v rámci European Innovation Scoreboard.

giím, získávají podniky v sektoru služeb znalosti a podněty pro zavádění inovací prostřednictvím interakce se zákazníky a dodavateli. Méně významná úloha VaV v inovačním procesu v sektoru služeb se pak odráží jak v úrovni ukazatelů sledujících množství inovačních vstupů (např. investice do VaV), tak také ve skupině ukazatelů, které indikují objem inovačních výstupů (např. ochrana průmyslového vlastnictví ve formě patentů).

V České republice dosáhl v roce 2005 podíl výdajů na VaV ve zpracovatelském průmyslu 2,8 % celkové přidané hodnoty vytvořené v tomto sektoru. Naproti tomu ve službách činil jen 1,5 %. Významná část výdajů na VaV v sektoru služeb (celkem 72,4 %) byla investována v odvětví výzkumu a vývoje (OKEČ 73) a v oblasti výpočetní techniky (OKEČ 72). Tato odvětví se však podílí na celkové přidané hodnotě sektoru služeb jen necelými 6 %. Tato čísla (viz také obrázek 3) dokazují vysoký stupeň heterogenity sektoru služeb z pohledu investic do VaV a naznačují, že v sektoru služeb existuje rozmanitá struktura inovačního procesu.

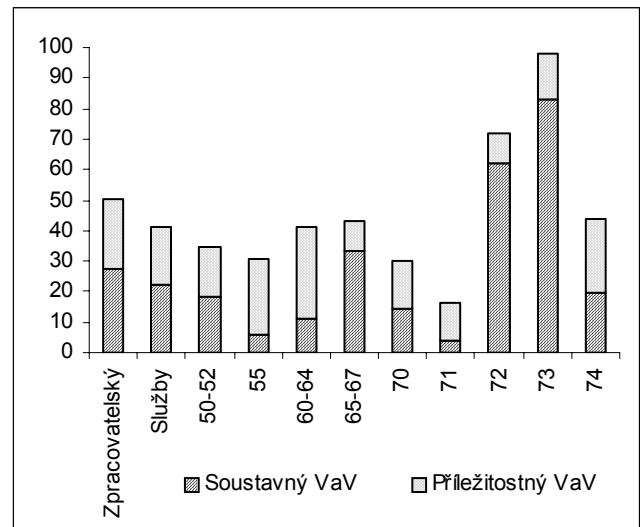
Obrázek 3: Podíl podnikových výdajů na VaV (BERD) na přidané hodnotě v sektoru služeb (2005)

Pramen: ČSÚ (Ukazatele výzkumu a vývoje v ČR za rok 2005, Roční národní účty), vlastní výpočty a úpravy.

Sektor služeb se v oblasti inovačních vstupů odlišuje od zpracovatelského průmyslu také úrovní a charakterem vnitropodnikových výzkumně-vývojových aktivit. Zatímco ve zpracovatelském průmyslu ČR v období let 2003 – 2005 realizovalo vlastní VaV aktivity 50,3 % podniků s produktovou nebo procesní inovací, v sektoru služeb se VaV aktivitám věnovalo jen 40,9 % podniků s produktovou nebo procesní inovací. Struktura VaV rozčleněná podle charakteru VaV aktivit (soustavný či příležitostný VaV) je v sektoru služeb obdobná jako ve zpracovatelském průmyslu. Obdobně jako v případě ukazatele podílu podnikových výdajů na VaV na přidané hodnotě, je variabilita VaV aktivit mezi jednotlivými odvětvími služeb značná, a to i v případě, že odhlédneme od odvětví výzkumu a vývoje, kde je spíše překvapující, že se VaV soustavně věnuje jen 83 % inovačních podniků. Z obrázku 4 je patrné, že jednotlivá odvětví sektoru služeb se mezi sebou výrazně liší jak podílem podniků s VaV aktivitami na celkovém počtu technicky inovačních podniků, tak také charakterem VaV aktivit. Toto srovnání tedy poukazuje nejen na odlišnost mezi sektorem služeb a zpracovatelským průmyslem v oblasti inovačních vstupů, ale také na rozmanitost přístupů k inovačním aktivitám uvnitř sektoru služeb.

Obrázek 4: Podíl podniků s produktovou nebo procesní inovací realizujících vlastní vnitropodnikový výzkum (v %)

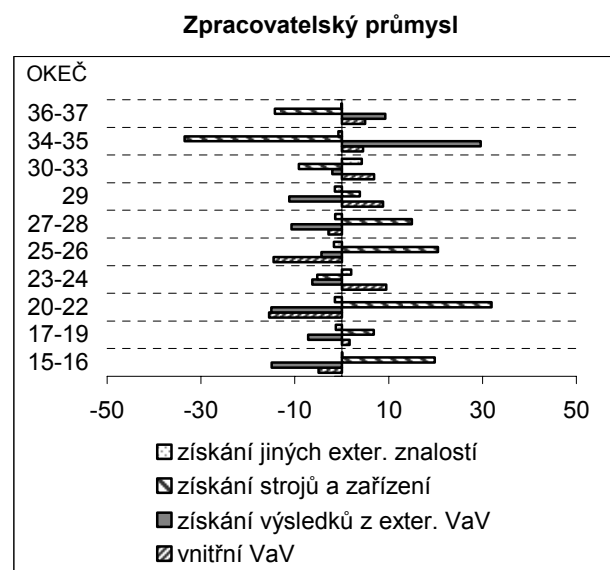

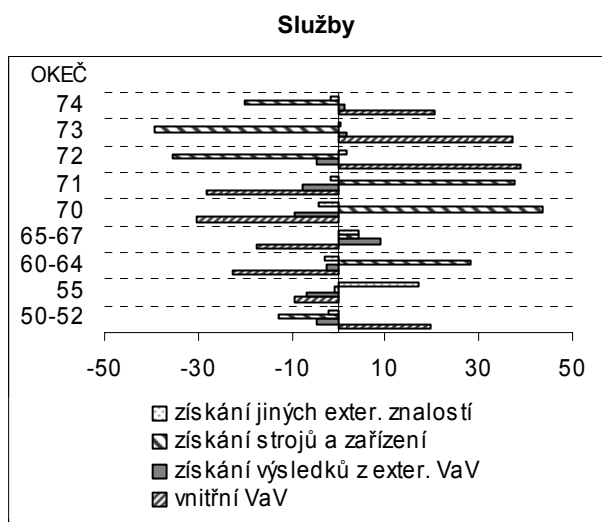
Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005), vlastní úpravy.

Náklady na inovace

V dosavadním srovnání jsme se zabývali pouze výzkumem a vývojem, tj. jedním z možných inovačních vstupů. Důraz byl kladen na sledování interních zdrojů pro výzkumně-vývojové aktivity, přičemž jsme nezohledňovali jiné možnosti získání znalostí pro inovační aktivity. Podívejme se proto nyní na strukturu nákladů na inovace mezi inovačními podniky s inovací produktu nebo procesu ve zpracovatelském průmyslu a ve službách. Z šetření mezi inovačními podniky v roce 2005 vyplývá, že ve zpracovatelském průmyslu vynaložily podniky na inovace přes 60 mld. Kč, což odpovídá v průměru 11,9 mil. Kč na jeden inovační podnik. Naproti tomu v sektoru služeb investovaly podniky do inovačních aktivit necelých 33 mld. Kč, tj. v průměru 7,3 mil. Kč na jeden inovační podnik. Z tohoto rozdílu lze usuzovat, že inovační aktivity v sektoru služeb jsou v průměru méně nákladné než inovační aktivity ve zpracovatelském průmyslu.

Obrázek 5: Struktura nákladů na inovace ve zpracovatelském průmyslu a ve službách (odchylky od celkového podílu v daném sektoru v p.b., 2005)

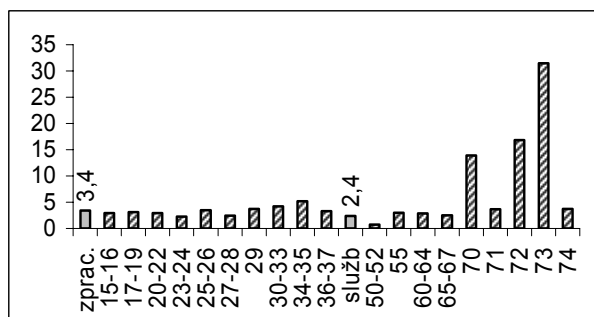
Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005), vlastní výpočty a úpravy.

Také z hlediska struktury nákladů na inovace vykazuje sektor služeb odlišné atributy oproti sektoru zpracovatelského průmyslu. Nápadné jsou především výrazně větší rozdíly ve struktuře nákladů mezi jednotlivými odvětvími sektoru služeb. Tyto rozdíly jsou znázorněny na obrázku 5, který uvádí odchylky (v procentních bodech) podílů nákladů na jednotlivé inovační aktivity od podílů nákladů na tyto aktivity zaznamenané na úrovni daného sektoru. Zatímco ve zpracovatelském průmyslu se tyto odchylky pohybují zpravidla (až na výjimky) do 15 p.b., v sektoru služeb není výjimkou, že tyto odchylky přesahují 30 p.b. Nejvyšší variabilitu uvnitř sektoru služeb zaznamenaly náklady na pořízení strojů a zařízení a náklady na vnitřní VaV.

Intenzita inovací

Dalším významným indikátorem inovační aktivity je ukazatel intenzity inovací, který prostřednictvím podílu nákladů na inovace na celkových tržbách inovujícího podniku reprezentuje významnost inovačních aktivit v jednotlivých podnicích. Srovnání intenzity inovací ve službách a ve zpracovatelském průmyslu v roce 2005 ukazuje, že podniky ve zpracovatelském průmyslu dosahovaly vyšší inovační intenzity (3,4 %) než podniky v sektoru služeb (2,4 %). Tyto hodnoty do určité míry korespondují s výše uvedeným závěrem, že ve zpracovatelském průmyslu je na inovační aktivity vynakládáno více investic (měřeno průměrnými náklady na inovující podnik) než v sektoru služeb.

Obrázek 6: Intenzita inovací ve zpracovatelském průmyslu a ve službách (v %, 2005)

Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005), vlastní úpravy.

Za povšimnutí rovněž stojí vyšší variabilita intenzity inovací v sektoru služeb než ve zpracovatelském průmyslu, která je patrná z obrázku 6. Zatímco rozptyl ukazatele intenzity inovací ve zpracovatelském průmyslu dosáhl v roce 2005 hodnoty jen

0,7, v sektoru služeb se rozptyl vyšplhal až na 92,1. Hlavní podíl na vysokém rozptylu v sektoru služeb měla především vysoká intenzita inovací v odvětvích 70 – činnost v oblasti nemovitostí, 72 – činnost v oblasti výpočetní techniky a 73 – výzkum a vývoj a naopak nízká inovační intenzita v odvětvích maloobchodu, velkoobchodu a opravy motorových vozidel (50 – 52 OKEČ).

Ochrana průmyslového vlastnictví

Jedním z tradičně sledovaných indikátorů výstupů z inovačních aktivit je ukazatel využívání ochrany práv průmyslového vlastnictví ve formě patentů, průmyslových vzorů a ochranných známek. Jak vyplývá z šetření mezi českými inovačními podniky za roky 2003 – 2005, existuje v oblasti inovačních výstupů významný rozdíl mezi zpracovatelským průmyslem a službami. Z níže uvedené tabulky je patrné, že ve zpracovatelském průmyslu existuje vyšší podíl inovačních podniků, které v rámci svých inovačních aktivit podaly žádost o udělení patentu nebo zaregistrovaly průmyslový vzor než v sektoru služeb. Naopak v sektoru služeb byl zaznamenán vyšší podíl inovačních podniků, které zaregistrovaly ve sledovaném období ochrannou známku. Tato skutečnost koresponduje s výše uvedenými závěry o intenzitě a odvětvové struktuře vnitropodnikového výzkumu a vývoje, který vytváří potenciál pro vznik výsledků s možností ochrany vlastnických práv zejména prostřednictvím patentů a průmyslových vzorů.

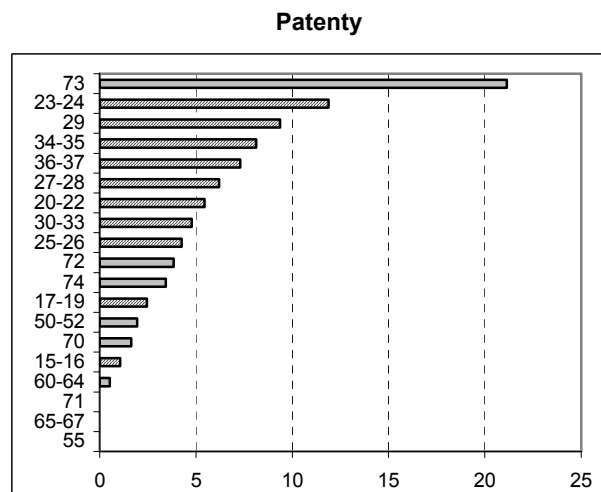
Tabulka: Využívání nástrojů ochrany práv průmyslového vlastnictví (podíl inovačních podniků v %)

	Podání přihlášky patentu	Registrace průmyslového vzoru	Registrace ochranné známky
Zpracovatelský prům.	5,6	8,1	17,1
Služby	2,2	3,2	19,0

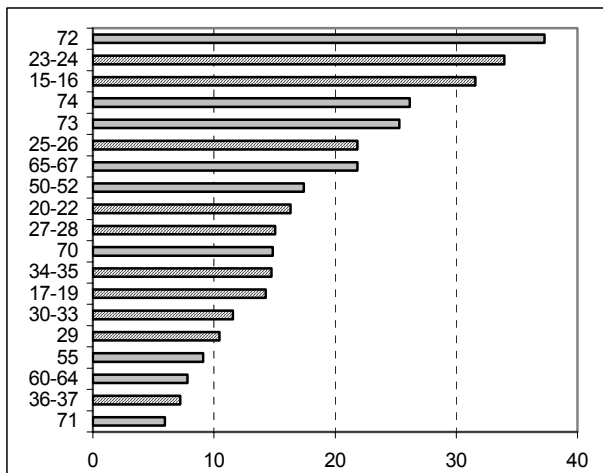
Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005).

Z hlediska meziodvětvových rozdílů ve využívání nástrojů ochrany práv průmyslového vlastnictví v rámci sledovaných segmentů existuje významně vyšší variabilita v sektoru služeb oproti zpracovatelskému průmyslu (viz obrázek 7). Nejvýznamnější podíl na tom má odvětví výzkumu a vývoje (73), kde ve sledovaném období podalo přihlášku 21,1 % inovačních podniků a extrémně se tak odchyluje od průměru v sektoru služeb. Obdobné meziodvětvové výkyvy v rámci sektoru služeb jsou evidentní také v případě podílu inovačních podniků, které zaregistrovaly v letech 2003 – 2005 průmyslový vzor. Naopak mnohem vyrovnanější je situace u zaregistrovaných ochranných známek.

Obrázek 8: Přihlášky patentů a registrace ochranných známek (podíl inovačních podniků v %)

Ochranné známky

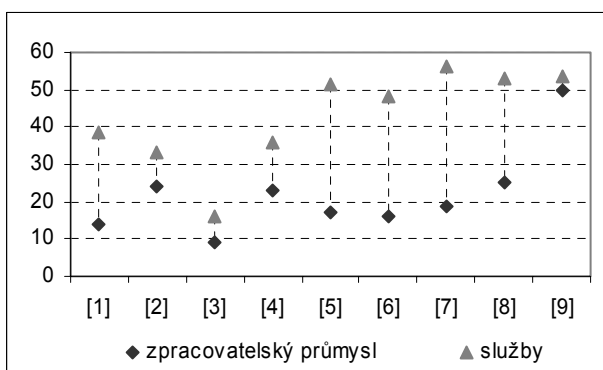

Poznámka: šedé plochy = sektor služeb, šrafované plochy = zpracovatelský průmysl. Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005), vlastní úpravy.

Cíle inovačních aktivit

Odlíšné pojetí inovací v sektoru služeb od pojetí inovací ve zpracovatelském průmyslu můžeme dále demonstrovat pomocí ukazatele vnímání významnosti různých konečných dopadů inovačních aktivit ze strany samotných inovujících podniků. Podnikatelské subjekty ve zpracovatelském průmyslu považují dopady inovačních aktivit obecně za významnější než podnikatelé v sektoru služeb. Není bez zajímavosti, že podnikatelé ve zpracovatelském průmyslu označili za nejvýznamnější dopad inovací na rozšíření sortimentu výrobků (42,3 %), kdežto podnikatelé v sektoru služeb vidí největší význam inovací ve zvýšení kvality služeb (38,1 %).

Obrázek 8: Variační koeficienty vnímání významnosti výsledků inovačních aktivit inovačními podniky ve zpracovatelském průmyslu a ve službách (v %, 2005)

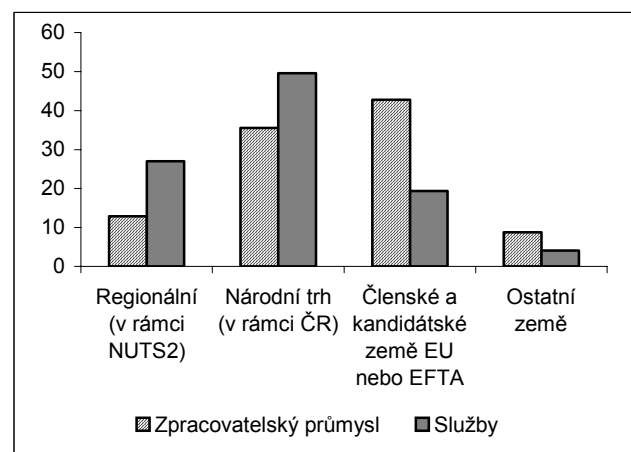
[1] Rozšíření sortimentu výrobků nebo služeb, [2] Rozšíření trhu nebo zvýšení tržního podílu, [3] Zlepšení kvality výrobků nebo služeb, [4] Zlepšení výrobní pružnosti nebo poskytování služeb, [5] Zvýšení objemu výroby nebo služeb, [6] Snížení nákladů práce na jednotku produkce, [7] Snížení spotřeby materiálu a energií na jednotku produkce, [8] Omezení škodlivého vlivu na životní prostředí nebo zlepšení zdraví a bezpečnosti, [9] Splnění regulačních opatření a norem. Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005), vlastní výpočty a úpravy.

Také v případě indikátoru významnosti dopadů inovačních aktivit vykazuje sektor služeb vyšší proměnlivost výsledků za jednotlivé segmenty tohoto sektoru. Jak ukazuje obrázek 9, variační koeficienty tohoto ukazatele za jednotlivé kategorie dopadů inovační aktivity převyšují v sektoru služeb variační koeficienty ve zpracovatelském průmyslu, a to ve všech kategoriích účinků inovací.

Tržní orientace inovačních podniků

Posledním ukazatelem, pomocí kterého se pokusím demonstrovat odlišný charakter inovací v sektoru služeb od inovací ve zpracovatelském průmyslu, je tržní zaměření inovačních podniků v jednotlivých sektorech podle geografické orientace. Poznatky o tom, na jakém typu trhu inovační podniky převážně působí, nám mohou naznačit, jakého stupně inovace z hlediska tržních dopadů mohou inovační podniky v jednotlivých sektorech dosahovat. Ze srovnání údajů za české inovační podniky z roku 2005 je patrné (viz obrázek 10), že nejvýznamnějšími trhy pro inovační podniky v sektoru služeb jsou trhy s národním a regionálním dosahem. Tyto trhy označily za nejvýznamnější více než tři čtvrtiny inovačních podniků v sektoru služeb. Naproti tomu ve zpracovatelském průmyslu dominují mezi inovačními podniky trhy EU, EFTA a kandidátských zemí, které za stěžejní trhy svých podnikatelských aktivit označilo téměř 43 % inovačních podniků. Geografický dosah inovačních podniků ve zpracovatelském průmyslu je tedy větší než v případě inovačních podniků v sektoru služeb, což se může rovněž odrazit v odlišném charakteru inovačních aktivit realizovaných v těchto segmentech ekonomických aktivit.

Obrázek 10: Tržní orientace inovačních podniků ve zpracovatelském průmyslu a ve službách (v %, 2005)

Pramen: ČSÚ (Inovace v ČR v roce 2005), vlastní úpravy.

Uvedené ukazatele inovační výkonnosti ekonomiky, které jsou zpravidla aplikovány také při měření inovační výkonnosti na odvětvové úrovni (viz např. Hollanders a Arundel, 2005), ukazují, že inovační aktivity v sektoru služeb se odlišují od inovací ve zpracovatelském průmyslu. Tyto výsledky implikují úvahy, zda tradiční indikátory inovací jsou vhodné pro měření inovační výkonnosti napříč ekonomickými odvětvími a zda dostatečně zohledňují specifika inovačních procesů v těchto odvětvích. Výsledky dosavadních šetření naznačují, že systém indikátorů, který byl sestaven na základě koncepčního rámce inovací ve zpracovatelském průmyslu, nemusí dostatečně reflektovat specifika inovačního procesu v sektoru služeb a použití tohoto systému ukazatelů pro srovnání odvětvové struktury inovační výkonnosti může být zkresleno nedostatky ve volbě vhodných indikátorů. Z hlediska tvorby mezinárodních srovnání v oblasti inovací může docházet v důsledku opomíjení odlišností inovačního procesu v sektoru služeb k podhodnocení inovační aktivity v ekonomikách se silným sektorem služeb. Z pohledu hospodářské politiky pak může při nedostatečném pochopení specifik inovačního procesu v sektoru služeb docházet k formulaci neefektivních či kontraproduktivních opatření.